
Prisma Taalbeheersing

Basisgrammatica

Duits

Begrijpelijk voor iedereen

Arjan Krijgsman
Johan Zonnenberg

prisma

Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, Houten - Antwerpen

Inhoud

Grammatica - Waar doe je het voor?	8
1 De naamvallen	10
2 Het zelfstandig naamwoord	14
2a De verbuiging van het zelfstandig naamwoord in de vier naamvallen	14
2b Het geslacht van het zelfstandig naamwoord	16
2c Het zelfstandig naamwoord in het meervoud	18
3 Het lidwoord en de woorden van de Der-groep en de Ein-groep	20
3a Het bepaald lidwoord	20
3b Het onbepaald lidwoord	22
3c De woorden van de Der-groep	24
3d De woorden van de Ein-groep	26
4 Het bijvoeglijk naamwoord	28
4a Het bijvoeglijk naamwoord na een woord van de Der-groep	28
4b Het bijvoeglijk naamwoord na een woord van de Ein-groep	30
4c Het bijvoeglijk naamwoord zonder woord van de Der-groep of Ein-groep ervoor	30
4d De trappen van vergelijking	32
5 Voorzetsels	36
5a Voorzetsels met de derde naamval	36
5b Voorzetsels met de vierde naamval	40
5c Voorzetsels met de derde of vierde naamval	42
5d Voorzetsels met de tweede naamval	48
6 Het werkwoord	50
6a Het zwakke werkwoord in de onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.)	50
6b De werkwoorden <i>haben</i> , <i>sein</i> en <i>werden</i> in de o.t.t.	52
6c De hulpwerkwoorden van wijze en <i>wissen</i> in de o.t.t.	54
6d Sterke werkwoorden in de o.t.t.: <i>e-i-Wechsel</i>	58
6e Sterke werkwoorden in de o.t.t.: <i>a-Umlaut</i>	60
6f De gebiedende wijs	62
6g Het zwakke werkwoord in de onvoltooid verleden tijd (o.v.t.)	64
6h De werkwoorden <i>haben</i> , <i>sein</i> en <i>werden</i> in de o.v.t. en hun voltooid deelwoord	66
6i De hulpwerkwoorden van wijze en <i>wissen</i> in de o.v.t. en hun voltooid deelwoord	68
6j De sterke werkwoorden in de o.v.t.	70
6k Het voltooid deelwoord	70
6l Vervoeging en voltooid deelwoord van de sterke werkwoorden; de werkwoordslijst	72
6m De werkwoorden <i>brennen</i> , <i>nennen</i> , <i>kennen</i> , <i>rennen</i> , <i>bringen</i> , <i>denken</i> , <i>senden</i> , <i>wenden</i> in de o.v.t. en hun voltooid deelwoord	74
6n Werkwoorden met een afwijkende naamval	74
6o Werkwoorden met een afwijkend hulpwerkwoord	76
6p Woordvolgorde; positie van het werkwoord	76
6q De lijdende vorm	78
6r De conjunctief – vormen	80

6s	De conjunctief – toepassing	84
7	Het persoonlijk voornaamwoord	86
8	Het vragend voornaamwoord	88
9	Het wederkerend voornaamwoord	90
10	Het betrekkelijk voornaamwoord	92
11	Het telwoord	96
11a	Het telwoord	96
11b	Het rangtelwoord	96
12	Het voegwoord	98
	Bijlage 1 Lijst van onregelmatige meervouden	102
	Bijlage 2 Lijst van sterke werkwoorden	103
	Antwoorden	106
	Register	118

Grammatica

Waar doe je het voor?

Grammatica is een verzameling taalregels. Die regels vertellen je niet hoe je een taal moet gebruiken. Ze vertellen je hoe een taal in elkaar zit. Meestal houden mensen zich ook aan die regels en dat maakt het gemakkelijker elkaar te begrijpen.

Je kunt zeggen

Hun heb er uit der eigen niks an gedaan!

en dan begrijpen de meeste mensen wel wat je bedoelt, ook al is het niet volgens alle regels.

Maar als je zegt

Gisteren zal ik waarschuwen hun te meer doen wat.

dan kloppen er zoveel regels niet dat waarschijnlijk niemand begrijpt wat je bedoelt. Dus als je weet hoe een taal in elkaar zit, kun je ook duidelijker vertellen wat je bedoelt en beter begrijpen wat een ander jou vertelt.

Twee soorten regels

Je hebt twee manieren om te vertellen hoe een taal in elkaar zit. Daardoor zijn er ook twee soorten regels. Gelukkig zijn die regels niet moeilijk, want ze vertellen eigenlijk alleen maar hoe de meeste mensen de taal gebruiken. Kortom, ze zitten in het alledaagse taalgebruik.

1 zinsontleden

Je kijkt naar een zin en snijdt hem in stukjes om te zien hoe hij in elkaar zit. Welke rol speelt elk stukje in die zin? Elk verschillend stukje geef je een andere naam.

onderwerp	gezegde	meewerkend voorwerp	lijdend voorwerp
Ik	<i>gaf</i>	<i>mijn vriendin</i>	<i>een schitterende bos bloemen</i>
<i>Mijn buurman</i>	<i>vertelde</i>		<i>een mooi verhaal</i>

Zinsontleden wordt ook wel 'redkundig ontleden' genoemd.

2 woordbenoemen

Je begint met de losse woorden van een zin. Bij elk woord bekijk je wat voor soort woord het is. Elke soort geef je een andere naam. Er zijn tien woordsoorten:

1	zelfstandige naamwoorden	Mijn computer is kapotgegaan.
2	lidwoorden	Alle gegevens op de harde schijf zijn verdwenen.
3	bijvoeglijke naamwoorden	Wat een afgrijselijke situatie!
4	telwoorden	En ik had juist twee documenten opgeslagen.
5	voornaamwoorden	Dus je begrijpt, ik baal verschrikkelijk.
6	werkwoorden	Voortaan maak ik overal een back-up van.
7	bijwoorden	Dat werkt beter.
8	voorzetsels	Maar doe dat dan niet op de harde schijf.
9	voegwoorden	Zo dom ben ik niet, want dan kan het weer misgaan.
10	tussenwerpsels	Ach, wat een ramp is zo'n computer eigenlijk.

Woordbenoemen wordt ook wel 'taalkundig ontleden' genoemd.

Prisma basisgrammatica

In deze grammatica leer je op beide manieren naar de Duitse taal te kijken. Je begint met de naamvallen, dan volgen de voornaamste woordsoorten en de werkwoordstijden. Tussendoor worden de zinsdelen behandeld.

Op de linkerpagina worden de grammaticaregels uitgelegd en op de rechterpagina staan oefeningen bij die regels. Zo leer je de regels begrijpen en toepassen. Van sommige woorden staan onder de oefeningen de Duitse vertalingen. De overige woorden komen allemaal in de uitleg of in de invuloefeningen voor. De antwoorden achterin maken duidelijk of het goed gaat.

Aan het einde weet je dan echt hoe het Duits in elkaar zit.

1 De naamvallen (*die Fälle*)

Het Duits gebruikt vier naamvallen. Vroeger speelden die naamvallen ook in het Nederlands een belangrijke rol. Je vindt dat nog terug in uitdrukkingen als ‘de heer des huizes’ of in teksten op oude gebouwen. Bijvoorbeeld: ‘Gebouwd in het jaar onzes Heren 1645’. In het Nederlands van nu vind je vrijwel niets meer van die naamvallen terug, maar in het Duits zijn ze nog steeds heel belangrijk. Zelfstandige naamwoorden, voornaamwoorden, lidwoorden staan steeds in een bepaalde naamval. De naamval bepaalt welke vorm deze woorden krijgen. Vaak verandert zo’n woord omdat er sprake is van een andere naamval. Het is dus heel belangrijk om te weten in welke naamval een woord of een zinsdeel in het Duits staat.

Naamvallen

Eerste naamval In de eerste naamval staan:

A. het onderwerp.

Het onderwerp is dat deel van de zin, dat zelf iets doet/is/heeft of waarmee iets gedaan wordt. Als je het onderwerp verandert, dan verandert de persoonsvorm van het werkwoord ook. Daaraan kun je het onderwerp herkennen. Maak van ‘ik’ in de zin ‘Ik eet het brood.’ maar ‘wij’. Dan moet ‘eet’ veranderen in ‘eten’.

Voorbeelden:

Zij pakt het boek. – **Sie** nimmt das Buch.

De hond wordt geslagen. – **Der Hund** wird geschlagen.

De man is oud. – **Der Mann** ist alt.

B. het naamwoordelijke deel van het gezegde.

Het naamwoordelijk gezegde zegt steeds iets over het onderwerp.

Voorbeelden:

Het meisje is **mooi**. – Das Mädchen ist **schön**.

Hij is **een goede dokter**. – Er ist **ein guter Arzt**.

Tweede naamval In de tweede naamval staan **bepalingen van bezit**.

Een bepaling van bezit geeft aan, dat iets (of iemand) van iemand is of bij iemand hoort. Voorbeeld:

Het geld **van de man** is weg. – Das Geld **des Mannes** ist weg.

Oefeningen

Oefening 1

Schrijf op welk zinsdeel de onderstreepte woorden zijn. Gebruik daarbij de volgende letters:

- O = onderwerp
N = naamwoordelijk deel van het gezegde

- 1 Daar loopt zijn vader.
- 2 Zijn moeder is een aardige vrouw.
- 3 Zij is hier de beste lerares.
- 4 Kijk die foto eens! Dat ben ik.
- 5 Is Piet jouw trainer?

Oefening 2

Schrijf op welk zinsdeel de onderstreepte woorden zijn en in welke naamval ze staan. Gebruik daarbij de volgende letters en cijfers:

- O/I = onderwerp
N/I = naamwoordelijk deel van het gezegde

- 1 Meine Schwester heißt Petra.
- 2 Mein Bruder ist ein fröhlicher Junge.
- 3 Peter, du bist im Fernsehen.
- 4 Und dann ist Peter gegangen.
- 5 Mein Bruder heißt Klaus.

De naamvallen (die Fälle) [vervolg]

Derde naamval In de derde naamval staan:

A. het meewerkend voorwerp

Het meewerkend voorwerp is dat zinsdeel waar je ‘aan’ voor kunt zetten. Of waar je ‘aan’ kunt weglaten zonder dat de betekenis van de zin verandert. Voorbeelden:

Ik schrijf **de man** morgen een brief. – Ich schreibe **dem Mann** morgen einen Brief.

Hij heeft het **aan ons** verteld. – Er hat es **uns** erzählt.

Let op: In het Duits krijg je nooit an voor het meewerkend voorwerp.

B. het zinsdeel dat volgt op een voorzetsel met de derde naamval.

Voorzetsels zijn woorden als ‘aan’, ‘met’, ‘naar’. Voorzetsels worden steeds met een bepaalde naamval verbonden. Voorbeeld:

Na het eten slaapt hij altijd. – **Nach dem Essen** schläft er immer.

C. Let op: na sommige voorzetsels kan **de derde of de vierde naamval komen**. Meer hierover in hoofdstuk 5c. Voorbeeld:

Woont hij niet **in de stad**? – Wohnt er nicht **in der Stadt**?

Vierde naamval In de vierde naamval staan:

A. het lijdend voorwerp

Het lijdend voorwerp vind je door te vragen: Wat doet, schrijft, kent het onderwerp?

Voorbeelden:

Hij doet **alles**. – Er tut **alles**.

Zij schrijft **een brief**. – Sie schreibt **einen Brief**.

Wij kennen **hem**. – Wir kennen **ihn**.

B. het zinsdeel dat volgt op een voorzetsel met de vierde naamval.

Voorbeeld:

Wij spelen morgen **tegen deze club**. – Wir spielen morgen **gegen diesen Klub**.

C. Let op: na sommige voorzetsels kan **de derde of de vierde naamval komen**. Meer hierover in hoofdstuk 5c. Voorbeeld:

Hij ging **voor de man** zitten. – Er setzte sich **vor den Mann**.

D. bepalingen van tijd zonder voorzetsel. Bepalingen van tijd zijn bijvoorbeeld: Deze morgen, die avond, alle dinsdagen.

Voorbeeld:

Deze dinsdag blijven we thuis. – **Diesen Dienstag** bleiben wir zu Hause.

Oefeningen

Oefening 3

Schrijf op welk zinsdeel de onderstreepte woorden zijn. Gebruik daarbij de volgende letters:

O =	onderwerp	L =	lijdend voorwerp
N =	naamwoordelijk deel van het gezegde	BT =	bepaling van tijd zonder voorzetsel
M =	meewerkend voorwerp		

- 1 Deze man is sinds kort onze trainer.
- 2 Ik ken die kinderen helemaal niet.
- 3 Ik heb het hun natuurlijk verteld.
- 4 Deze zomer gaan we naar Italië.
- 5 Aan die mensen vertel ik het niet.
- 6 Is zij werkelijk de directeur?
- 7 Je moet hem dat niet vertellen.
- 8 Ik vind deze leraar erg goed.
- 9 Feliciteer je haar niet?
- 10 Woensdag ga ik er niet heen.
- 11 Schrijf haar toch een brief!
- 12 Hij wordt volgende week onze baas.

Oefening 4

Schrijf op welk zinsdeel de onderstreepte woorden zijn en in welke naamval ze staan. Gebruik daarbij de volgende letters en cijfers:

O/1 =	onderwerp	M/3 =	meewerkend voorwerp
N/1 =	naamwoordelijk deel van het gezegde	L/4 =	lijdend voorwerp
BZ/2 =	bepaling van bezit	BT/4 =	bepaling van tijd zonder voorzetsel

- 1 Nein, ich kenne diesen Mann nicht.
- 2 Warum hast du das Maria erzählt?
- 3 Diese Dame ist schon 75.
- 4 Wir kennen seinen Lehrer sehr gut.
- 5 Jeden Samstag gehen wir zum Markt.
- 6 Ich bin hier der beste Spieler.
- 7 Ich habe das Peter nicht gesagt.
- 8 Der Ball des Kindes liegt hier.
- 9 Bitte, sage es nicht dem Vater!
- 10 Wir wissen, dass er kommen will.
- 11 Wir sagen seinem Vater nichts.
- 12 Auch diesen Winter fahren wir in die Schweiz.
- 13 Er ist unser neuer Lehrer.
- 14 Wir kennen diesen Klub nicht.
- 15 Die Frau dieses Mannes heißt Petra.

2 Het zelfstandig naamwoord (*Das Substantiv*)

We worden omringd door mensen, dieren, planten en dingen. De woorden die deze mensen, dieren, planten en dingen aanduiden noemen we zelfstandige naamwoorden. Enkele voorbeelden: man, vrouw, Duitser, kind, hond, boom, boek. Ook zaken die je niet kunt zien, horen daarbij: overtuiging, fantasie, waarheid. Je kunt er een lidwoord voor zetten, bijvoorbeeld: de man, de vrouw, het kind, een hond, de waarheid. Ook eigennamen zijn zelfstandige naamwoorden: Karl, Berlin, Müller.

a Het geslacht van het zelfstandig naamwoord

Zelfstandige naamwoorden zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig. Dat is ook in het Nederlands zo, maar wij gebruiken bij mannelijk en vrouwelijk altijd 'de': **de** man, **de** vrouw. In het Duits gebruikt men daarvoor verschillende woorden: **der** Mann, **die** Frau, **das** Kind.

De meeste woorden die in het Nederlands onzijdig zijn en dus met 'het' worden verbonden, krijgen in het Duits **das**.

Voorbeelden:

het boek – *das* Buch

het kind – *das* Kind

het geld – *das* Geld

het paard – *das* Pferd

het haar – *das* Haar

het veulen – *das* Fohlen

Bij veel woorden moet je er gewoon bij leren of ze mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zijn.

Bij een aantal woorden kun je zien of ze mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zijn:

1 Onzijdig zijn altijd

- woorden die eindigen op *–chen* en *–lein*
- woorden die beginnen met *Ge–* en eindigen op *–e*
- woorden die eindigen op *–nis* en *–tum*

2 Mannelijk zijn altijd

- de namen van mannelijke personen en dieren
- stammen van werkwoorden
- de namen van dagen, maanden, jaargetijden

- de namen van auto's

3 Vrouwelijk zijn altijd

- de namen van vrouwelijke personen en dieren
- woorden op *–heit*, *–keit*, *–ung*, *–schaft*
- de meeste namen van zaken op een *–e*

Voorbeelden

das Mädchen, *das* Fräulein
das Gebäude, *das* Gebirge

das Gefängnis, *das* Eigentum

der Vater, *der* Löwe, *der* Sohn

der Lauf, *der* Beginn, *der* Fall
der Dienstag, *der* Mai,

der Herbst

der Volvo, *der* Skoda, *der* Fiat

die Mutter, *die* Löwin,
die Tochter

die Freiheit, *die* Zeitung,

die Eigenschaft

die Straße, *die* Bohne,

die Lampe

Oefeningen

Oefening 5

Zet *der*, *die* of *das* achter het zelfstandig naamwoord.

- 1 Fischer (visser)
- 2 Lamm (lam)
- 3 Onkel (oom)
- 4 Eigenschaft (eigenschap)
- 5 Schwester (zus)
- 6 Freiheit (vrijheid)
- 7 Gräfin (gravin)
- 8 Bettler (bedelaar)
- 9 Sonntag (zondag)
- 10 Winter (winter)
- 11 Märchen (sprookje)
- 12 Alfa Romeo
- 13 Bauer (boer)
- 14 Tante (tante)
- 15 Fenster (raam)
- 16 Pflanze (plant)

b De verbuiging van het zelfstandig naamwoord in de vier naamvallen

Naamval	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig	Meervoud
1	<i>der Mann</i>	<i>die Frau</i>	<i>das Kind</i>	<i>die Hunde</i>
2	<i>des Mannes</i>	<i>der Frau</i>	<i>des Kindes</i>	<i>der Hunde</i>
3	<i>dem Mann</i>	<i>der Frau</i>	<i>dem Kind</i>	<i>den Hunden</i>
4	<i>den Mann</i>	<i>die Frau</i>	<i>das Kind</i>	<i>die Hunde</i>

- 1 Zelfstandige naamwoorden worden in het Duits steeds met een hoofdletter geschreven.
- 2 In de tweede naamval mannelijk en onzijdig krijgt het zelfstandig naamwoord de uitgang *-es* of *-s*. Wanneer het woord uit één lettergreep bestaat, dan krijg je *-es*. Als het woord uit meer lettergrepen bestaat, krijg je *-s*.

Voorbeelden:

der Ball – des Balles (de bal)

der Lehrer – des Lehrers (de leraar)

das Föhlen – des Föhlers (het veulen)

das Pferd – des Pferdes (het paard)

- 3 In de derde naamval meervoud krijgt het zelfstandig naamwoord een extra *-n*. Dat gebeurt alleen wanneer het woord in het meervoud eindigt op *-e*, *-el* of *-er*.

Voorbeelden:

Wir haben den Hunden das Fleisch gegeben. (We hebben de honden het vlees gegeven.)

Warum sagst du es den Männern nicht? (Waarom zeg jij het de mannen niet?)

Mit den Kindern war er nach Fantasialand gefahren. (Met de kinderen was hij naar Fantasialand gegaan.)

Oefeningen

Oefening 6

Schrijf de derde naamvalsvormen meervoud op.

1	die Frauen (de vrouwen)	
2	die Tische (de tafels)	
3	die Autos (de auto's)	
4	die Tiere (de dieren)	
5	die Stühle (de stoelen)	
6	die Wagen (de wagens)	
7	die Brüder (de broers)	
8	die Bücher (de boeken)	
9	die Lehrerinnen (de leraressen)	
10	die Lehrer (de leraren)	

Oefening 7

Schrijf de tweede naamvalsvormen op.

1	der Vater (de vader)	
2	der Brief (de brief)	
3	die Kinder (de kinderen)	
5	das Buch (het boek)	
6	der Stuhl (de stoel)	
7	das Auto (de auto)	
8	der Tisch (de tafel)	
9	die Bank (de bank)	
10	der Wagen (de wagen)	
11	die Frau (de vrouw)	
12	das Fenster (het raam)	
13	der Esel (de ezel)	
14	die Frau (de vrouw)	
15	der Baum (de boom)	
16	das Fohlen (het veulen)	